

EVALUACIJA PROGRAMA TRENINGA SOCIJALNIH VJEŠTINA

Martina Ferić

Valentina Kranželić

Odsjek za poremećaje u ponašanju
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Zagreb

SAŽETAK

U članku je predstavljen studentski projekt TSV koji je osmišljen na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu. Sastavni dio projekta je i program TSV koji je izrađen i proveden od strane sedmeročlanog tima pod supervizijom doc.dr. Žižak. Program je proveden s populacijom djece i mladih s poremećajima u ponašanju uključenih u produženi stručni postupak u OŠ "Dr. Ante Starčević", u Zagrebu. Poučavane su slijedeće vještine: samopredstavljanje i upoznavanje; slušanje; ispričavanje i zahvaljivanje; ljubaznost; reakcija na frustraciju; traženje dopuštenja; rješavanje problema; prepoznavanje i iskazivanje osjećaja; empatija; suradnja. U članku se opisuje program koji se sastoji od slijedećih komponenti: igra, najava vještine, demonstracija edukativne video kasete, poučavanje, igranje uloga, evaluacija i samoevaluacija te domaća zadaća. Članak se detaljnije bavi evaluacijom. Unutar programa TSV evaluacija je osmišljena kroz četiri aspekta - samoevaluacija, evaluacija promjena u ponašanju, evaluacija načina vođenja te "evaluacijski" susret. Članak detaljnije opisuje evaluaciju promjena u ponašanju i samoevaluaciju putem samoevaluacijskih lista. Obzirom na odgovore koje su djeca davala i rezultate evaluacije postojanje i provođenje ovakvih programa s djecom i mladima s poremećajima u ponašanju je opravdano.

Ključne riječi: trening socijalnih vještina, djeca i mladi s poremećajima u ponašanju, samoevaluacija, evaluacija.

1. UVOD

Početak akademske godine 1997/98. grupa studenata počela je pripremu projekta pod nazivom "Trening socijalnih vještina". Ciljevi projekta su slijedeći:

- prikupljanje i obrada teorijskih saznanja o djeci i mladima s poremećajima u ponašanju
- izrada programa treninga socijalnih vještina koji će biti prilagođen potrebama djece i mladih s poremećajima u ponašanju;
- provedba programa s ciljanom populacijom
- evaluacija provedenog programa.

Rad tima odvija se pod supervizijom profesorice Antonije Žižak uz pomoć vanjskog suradnika

socijalne pedagoginje Dubravke Marušić, profesorice defektologije. Tim čine slijedeće studentice: Ferderber Kristina, Ferić Martina, Gomuzak Željka, Janjić Ana, Kranželić Valentina, Ščančer Danijela i Tišljarić Marija. Zamišljeno je da se program treninga socijalnih vještina provodi s populacijom djece i mladih koji su uključeni u grupu produženog stručnog postupka u osnovnoj školi "Dr. Ante Starčević" u Dubravi.

Projekt je zamišljen i provodi se kroz slijedeće faze:

- Pripremna faza** - cilj ove faze je priprema za početak rada ujednačavanjem saznanja o predmetu proučavanja - socijalnim vještinama - kroz rad na literaturi. Nadalje je planirana izrada instrumentarija za opservaciju stanja i potreba djece i

mladih kojima je program namijenjen te planiranje evaluacije programa treninga socijalnih vještina. U ovoj fazi provedena je i dvotjedna opservacija.

- **Faza izrade programa** - ciljevi ove faze su snimanje edukativne video-kazete i izrada programa treninga socijalnih vještina. Pri izradi scenarija za snimanje edukativne video-kazete korištena su saznanja prikupljena provedenom opservacijom. Izrada programa treninga socijalnih vještina sastojala se od osmišljavanja pojedinih susreta po kojima će se trening odvijati. Susreti imaju zajedničku shemu izuzev prve koja je uvodna i zadnje, evaluacijske. U ovoj fazi utvrđen je još i način praćenja odnosno evaluacije programa.
- **Faza provedbe programa** - zamišljeno je da se program provede tijekom šest tjedana, dva puta tjedno, a voditelji susreta su članovi tima koji je izrađivao program. Osim same provedbe programa s populacijom kojoj je namijenjen, jednom tjedno održavale su se supervizije tima pod vodstvom prof. Žižak te vanjskog suradnika, prof. Marušić.
- **Faza evaluacije programa** - evaluacija uspješnosti programa treninga socijalnih vještina zamišljena je kroz procjenu postignutih promjena u ponašanju putem instrumenta sastavljenog u prethodnim fazama.

Detaljniji opis tijeka izrade i provođenja projekta Treninga socijalnih vještina bit će prikazan kroz diplomatske radove članova tima.

2. PROGRAM TRENINGA SOCIJALNIH VJEŠTINA

Trening socijalnih vještina originalno je proizašao iz istraživanja modifikacije ponašanja, a danas uključuje kombinacije bihevioralnih, afektivnih i kognitivnih vještina korištenjem edukacijskih metoda. Termin "trening" koristi se stoga što su socijalne vještine ponašanja koja se uče te vježbaju kako bi postala izvještena. U stranoj literaturi se vidi da je trening socijalnih vještina posebno popularan u radu s djecom i mladima koji ispoljavaju poremećaje u ponašanju. TSV nalazi svoje mjesto u prevenciji i tretmanu poremećaja u ponašanju, opravdano iz razloga što se zna da je socijalne vještine moguće učiti samo u grupi gdje su odnosi najvažniji dio cjelokupnog procesa (Kobolt, 1997). Glavna pretpostavka pristupa koji se temelji na učenju socijalnih vještina jest razumijevanje emocionalnih i bihevioralnih problema kao rezultata pogrešnog učenja ili neadekvatnih socijalizacijskih prilika. Većina problema kod djece i mladih proizlazi iz nedostatka vještine za građenje odnosa,

podnošenje i rješavanje interpersonalnih konflikata te upravljanja vlastitim emocijama na konstruktivan način (Brendtro, 1983). Navedene postavke iz literature predstavljaju osnovu pristupanja izradi programa TSV.

Program TSV izrađen je za ciljanu populaciju djecu i mladih s poremećajima u ponašanju, odnosno za grupu produženog stručnog postupka. Kako bi program bio adekvatan grupi kojoj je namijenjen i pokazao što veći uspjeh, u sklopu projekta planirana je i provedena dvotjedna opservacija koja je imala dva cilja. Prvi je bio uočiti što veći broj situacija u kojima se javlja nedostatak određene socijalne vještine, a drugi je upoznavanje s grupom i njezinim specifičnostima (detaljnije u Ferić 1998.). Još jedan način pripreme za izradu programa bila je lista procjene koju su popunjavali voditelji grupe.

Predviđeno je da program čini trinaest socijalnih vještina (samopredstavljanje i upoznavanje; slušanje; ispričavanje i zahvaljivanje; ljubaznost; reakcija na frustraciju; traženje dopuštenja; rješavanje problema; prepoznavanje i iskazivanje osjećaja; empatija; suradnja) koje su poučavane u devet susreta s time da je deseti susret bio "evaluacijski" susret. Svaki susret imao je istu shemu, a ona je rađena po pristupu TSV poznatom kao strukturirano učenje (detaljnije u Kranželić 1998.). U svakom susretu nalaze se slijedeće osnovne komponente: učenje po modelu, igranje uloga, feedback, prijenos i podržavanje naučenog u svakodnevnom životu (Sprafkin, 1993.). Shema je slijedeća:

• **Domaća zadaća prethodnog susreta.** Na početku svakog susreta (osim prvog) razgovara se o domaćoj zadaći, a ona se uvijek odnosi na uvježbavanje socijalne vještine koja je bila podučavana u prethodnom susretu.

• **Igra.** Igram započinje učenje socijalne vještine. Koristili smo igre upoznavanja, igre za bolju grupnu povezanost, igre za poticanje aktivnosti, igre za socijalno učenje, igre za kretanje i opuštanje i igre za rastanak. Igra je ponekad bila direktno povezana sa socijalnom vještinom, a ponekad se igrom željela povećati povezanost grupe i motiviranost za rad.

• **Najava vještine.** Najava vještine se sastojala od jedne ili više rečenica kojima smo članove grupe uveli u sam proces učenja socijalne vještine koja se na tom susretu podučavala.

• **Demonstracija vještine video materijalom.** Svaka socijalna vještina je članovima grupe demonstrirana video materijalom za koji su scenarij pisali članovi tima koji je izradio program. U scenariju su korištene situacije koje su primijećene u fazi opservacije kako bi bile što bliže djeci. Video materijal se sastojao od dvije snimke. Jedna je pri-

kazivala situaciju u kojoj određena vještina nije primijenjena, a druga istu situaciju u kojoj je vještina primijenjena. Neposredno poslije svake snimke razgovaralo se s članovima grupe o tome kako su se likovi osjećali, što su mislili i da li su mogli nešto drugačije napraviti.

Poučavanje. Poučavanje je zamišljeno na dva načina. Prvi je da voditelj članovima grupe definira vještinu rječnikom koji je razumljiv, a drugi da se podijele "koraci" vještine. Koraci svake socijalne vještine su prezentirani putem protokola, tako da je svaki član grupe imao "svoje" korake koje je zadržao. Poučavanje je uvijek bio praćeno većim brojem primjera situacija u kojima možemo upotrijebiti vještinu.

Igranje uloga. Kod igranja uloga članovi grupe mogli su izabrati da li žele uvježbavati situaciju u kojoj su se nekada sami zatekli, a nisu primijenili određenu socijalnu vještinu, ili neku od ponuđenih situacija. Zadatak je bio odglumiti situaciju u kojoj primjenjujemo socijalnu vještinu prateći korake (komponente) te vještine. Igranje uloga se prvo igralo u parovima, a potom je svaki par situaciju koju je uvježbao odigrao pred cijelom grupom. Pri vježbanju u parovima, svaki par je pratio jedan komoderator koji je upozoravao na eventualne pogreške i usmjeravao ga ako je to bilo potrebno.

Evaluacija i samoevaluacija. Evaluacija je ostvarena pomoću evaluacijskih pitanja, a samoevaluacija putem samoevaluacijske liste.

Domaća zadaća. Susret je završavo domaćom zadaćom. Članovima grupe se zadao zadatak koji trebaju izvršiti do sljedećeg susreta. Domaće zadaće se bile pripremljene u obliku protokola ili su se sastojale u tome da se naučena socijalna vještina direktno primijeni i o tome izvijesti grupa.

Program je proveden tijekom šest tjedana, a vodili su ga članovi tima koji je i osmislio program. Program je proveden tijekom jedanaestog i dvanaestog mjeseca 1998. g

3. EVALUACIJA

U sklopu programa Treninga socijalnih vještina planirana je i evaluacija. Budući da je ovo prvi takav program kod nas te da su ga osmislili i proveli studenti, evaluacija ima još veću težinu. Kada se promišljalo o aspektima s kojih treba evaluirati program odlučili smo se za četiri aspekta: evaluacija svakog susreta, završna evaluacija, evaluacija postignutih promjena u ponašanju, evaluacija načina vođenja. U ovom radu bit će opsežnije prikazane evaluacija svakog sus-

reta (samoevaluacija) i evaluacija postignutih promjena u ponašanju.

- Evaluacija susreta. Evaluacija susreta je zamišljena na dva načina. Prvi način ostvaruje se putem evaluacijskih pitanja koja voditelj postavlja na kraju susreta. O tim pitanjima se razgovara u grupi. Pitanja su:

Što smo danas radili?; Što si danas naučio (o sebi, o drugima, o životu u školi)?; Kako vam je bilo učiti na ovaj način?; Kako ste se osjećali?; Kako će vam to koristiti u životu?; U kojim situacijama ćete danas naučeno primijeniti?;

Drugi način evaluacije je putem samoevaluacije. Članovi grupe dobivaju samoevaluacijsku listu i ispunjavaju je na kraju svakog susreta. Samoevaluacija je osmišljena u obliku nedovršenih rečenica i procjene aktivnosti u grupi s tri ponudena odgovora (jako, srednje, malo). Nedovršene rečenice formulirane su tako da pokrivaju područje osjećaja, znanja, aktivnosti i osobne dobiti. Nedovršene rečenice i evaluacija istih je prikazana u tablici 1.

U tablici su prikazani konkretni odgovori na koje su djeca davala na kraju svakog susreta odnosno u samoevaluacijskoj listi. Odgovore na prve dvije rečenice ("Zadovoljan sam zbog..." i "Ugodno me iznenadilo...") grupirali smo u tri kategorije - zabava, učenje, osobni dobiti. Najviše odgovora nalazi se u grupi - učenje - a kako se rečenice odnose na područje osjećaja zadovoljstva i ugone čini se da je ovo prihvatljiv način učenja za djecu. Rečenicu "Nove stvari koje sam danas naučio..."

Tablica 1. **Samoevaluacija**

1. Zadovoljan sam zbog...		
2. Ugodno me iznenadilo...		
ZABAVA	UČENJE	OSOBNİ DOBICI
- snimanje	- učenje	- uspjeh
- gledanje TV	- lijepo učenje	- zadovoljan sobom
- igra	- znanje	- bio sam dobar
- igračke	- nešto novo	- prijateljstva
	- vježbanje	- aktivnost grupe
	- učenje socijalnih vještina	- zbog toga što sam mogao na nešto odgovoriti jer sam znao
	- koraci	- neočekivano je
	- materijali	- vlastito iskustvo
	- pitanja	
	- rad	
	- glumljenje	
	- razgovor	

Nastavak Tablice 1.		
3. Nove stvari koje sam danas naučio		
ZNANJE	PONAŠANJE	MEĐULJUDSKI KONTEKST
- socijalne vještine (nabrojane vještine koje su poučavane) - pravila	- glumiti - biti pristojan - ponašanje - da je najbolje da se ne živciram	- govoriti – obraćati se - razumjeti druge - odnos prema prijateljima

4. Najbolje sam uvježbao...
- socijalne vještine (nabrojane vještine koje su poučavane) - korake - igru - pričati s drugima - kako se izraziti - reagirati - sve jer sam to već znao (kod učenja socijalne vještine ljubaznost)

5. Osjećao sam se...		
DOBRO	LOŠE	SPECIFIČNI (INTRINZIČNI) OSJEĆAJI
- dobro - jako dobro - super - lijepo - sretno - vrlo sretno - odlično - hy - dobro i ugodno	- glupo i dosadno - ružno - jako loše	- u ljubavi - dobro (nisam se bojao) - pažljivo zato što moram to usavršiti jer to ne znam vrlo dobro - nježno - kao da sanjam - ugodno i uspješno - predivno jer će mi to koristiti

6. Ova vještina će mi koristiti...		
OPĆI ODGOVORI	OČEKIVANE SPECIFIČNE SITUACIJE	NEOBIČNE SPECIFIČNE SITUACIJE
- koristit će mi - hoće - da - uvijek - nikada	- za upoznavanje - u pričanju s drugima - za razgovor - u školi - vani i u stanu - u grupi - kod prijatelja - svugdje - na putu - u svakom prostoru - u obitelji - u međuljudskim odnosima	- u judu - u slastičarni - u tramvaju - na vjenčanju - u javnom životu - na Jakuševcu - u razgovoru s poslovnim ljudima - kad lažem u školi - na zabavi

djeca su najčešće završavala nabranjem socijalnih vještina, dok se ostali odgovori odnose na aktivnosti kojima se ostvaruje poželjna međuljudska interakcija. Pod kategoriju "Najbolje sam uvježbao..." djeca su uglavnom nabrajala aktivnosti koje su se odvijale tijekom susreta što ne iznenađuje budući da se radi o formi treninga te samim time je naglasak na vježbi. Nastavke na rečenicu "Osjećao sam se..." grupirali smo u tri kategorije. Najviše odgovora nalazi se u kategoriji DOBRO (najčešće "dobro" i "sretno") dok se tek pojedinačno javljaju odgovori iz kategorije LOŠE. Specifični (intrinzični) odgovori također su pozitivno obojeni što nam daje sliku općeg dobrog osjećanja djece u programu. Kod procjene korisnosti vještine djeca su uglavnom nabrajala situacije u kojima će vještinu koristiti, a neki odgovori su bili izuzetno maštoviti i orijentirani na budućnost. Samo-procjena aktivnosti kreće se podjednako u kategorijama "srednje" i "jako" dok se tek sporadično javlja odgovor "malo". S obzirom na rezultate samoprocjene možemo zaključiti da program daje mogućnost učenja na zabavan način, učenje kroz vlastito iskustvo te omogućava pozitivnu afirmaciju što se kod populacije djece i mladih s poremećajima u ponašanju ne ostvaruje u dovoljnoj mjeri. Nedostatak lista za samoprocjenu vidljiv je kod djece mlade kronološke dobi te ju je potrebno modificirati. Naime, neki odgovori koje su djeca davala zapravo su bili neadekvatni nastavci postavljenim rečenicama.

Evaluacija postignutih promjena u ponašanju. Promjene u ponašanju procjenjuju isti procjenjivači koji su procjenjivali postojanje socijalnih vještina, odnosno njihovih komponenti. Razlika između liste za evaluaciju i liste za procjenu je u tome što liste za evaluaciju sadrže one vještine koje su se podučavale u sklopu programa Trening socijalnih vještina. Komponente svake socijalne vještine su opisane kroz korake po kojima se djeci prezentirala svaka pojedina socijalna vještina. Predviđeno je da se evaluacijske liste ispunjavaju odmah po završetku programa, te nakon tri mjeseca, budući da su istraživanja pokazala da se naučena ponašanja pojavljuju kod djece tri mjeseca nakon završetka programa, odnosno da ih otprilike tada treba ponavljati. Slijedi tablica u kojoj su prikazani rezultati procjene nakon treninga:

SAMOPREDSTAVLJANJE; UPOZNAVANJE	nikada	vrlo rijetko	ponekad	vrlo često	uvijek
gleda osobu u oči	0.5	2.5	8	3	0.5
smiješi se		1.5	5	6.5	2
rukuje se i kaže svoje ime	0.5	4	6	3.5	1
pita drugu osobu za ime	0.5	7	3.5	3	1

SLUŠANJE	nikada	vrlo rijetko	ponekad	vrlo često	uvijek
prikladno je udaljen od druge osobe		0.5	7	7.5	
okrenut je prema osobi		1	6.5	7	0.5
održava kontakt očima		4	8	3.5	0.5
potvrđuje neverbalno	0.5	1	3	10	0.5
potvrđuje verbalno		7	4	3.5	0.5

ISPRIČAVANJE	nikada	vrlo rijetko	ponekad	vrlo često	uvijek
prepoznaje da se treba ispričati		2.5	3.5	7.5	1.5
kaže "oprosti"	0.5	4	4.5	6	
svojim ponašanjem pokazuje da mu je žao	0.5	4	2	7.5	1

ZAHVALJIVANJE	nikada	vrlo rijetko	ponekad	vrlo često	uvijek
prepoznaje da se treba zahvaliti		0.5	4	8	2.5
kaže "hvala"		2.5	5	7.5	
svojim ponašanjem pokazuje zahvalnost		3.5	5.5	6	

LJUBAZNOST	nikada	vrlo rijetko	ponekad	vrlo često	uvijek
smiješka se		1.5	5.5	7.5	0.5
održava kontakt očima		3.5	9	2.5	
oslovljava osobe imenom	0.5	3.5	5.5	3.5	2

REAKCIJA NA FRUSTRACIJU	nikada	vrlo rijetko	ponekad	vrlo često	uvijek
razumije što treba učiniti		1	7	5.5	1
čini nešto kako bi otklonio frustraciju	0.5	7.5	5.5	1.5	
preuzoma odgovornost za vlastito ponašanje u frustraciji	1	8.5	5	1	
spreman je razgovarati o frustraciji	0.5	6	5	3.5	
planira kako riješiti frustraciju	6	6	3		

TRAŽENJE DOPUŠTENJA	nikada	vrlo rijetko	ponekad	vrlo često	uvijek
iskazuje želju		1	6.5	7.5	
iskazuje osobnu važnost želje	0.5	2.5	6.5	3.5	2
spreman je i daje dodatno objašnjenje o želji	0.5	4.5	4	3.5	2.5
spreman je pregovarati o dopuštenju	0.5	4.5	3.5	3	3

RJEŠAVANJE PROBLEMA	nikada	vrlo rijetko	ponekad	vrlo često	uvijek
prepoznaje i prihvaća problem		2	7	6	
vjeruje da je problem rješiv		2.5	10	2.5	
spreman je riješiti problem sam ili s drugima		4.5	7.5	3	
na odustaj dok problem ne riješi	0.5	6.5	7	1	
prepoznaje da je problem riješen		3	6.5	6.5	

PREPOZNAVANJE I ISKAZIVANJE EMOCIJA	nikada	vrlo rijetko	ponekad	vrlo često	uvijek
prepoznaje vlastite osjećaje		1.5	6	6.5	1
izražava osjećaje ne ugrožavajući druge	0.5	3.5	8.5	3	
govori o tome kako se osjeća	1.5	7	3.5	3	
svojim tijelom pokazuje kako se osjeća	0.5	2.5	4	7	1
spreman je podijeliti svoje osjećaje s drugima	0.5	5.5	6.5	5	0.5

EMPATIJA	nikada	vrlo rijetko	ponekad	vrlo često	uvijek
pokazuje da prepoznaje osjećaje drugih		2	7.5	5.5	
pokazuje da razumije osjećaje drugih		4	7.5	3.5	
uživljava se u osjećaje drugih i prikladno reagira		7.5	7	0.5	
tolerantan je prema osjećajima drugih	0.5	5	8.5	1	

SURADNJA	nikada	vrlo rijetko	ponekad	vrlo često	uvijek
poštuje dogovorena pravila		1.5	6	6.5	1
prisutan je dok aktivnost traje		2	4.5	7	1.5
aktivno sudjeluje u radu grupe	0.5	3.5	4.5	5.5	1
obavlja svoj dio zajedničkog zadatka		2	6	6	1
cijeni rad drugih		2	7	6	

Samopredstavljanje i upoznavanje. Komponente "gleda osobu u oči" i "rukuje se i kaže svoje ime" najviše su procijenjene s *ponekad*, "smiješi se" s *vrlo često*, a "pita drugu osobu za ime" s *vrlo rijetko*. S obzirom na procjenu kod koje su sve komponente za većinu djece procijenjene s *vrlo rijetko* vidi se značajan pomak.

Slušanje. Komponenta "potvrđuje verbalno" kod većine djece procijenjena je s *vrlo rijetko*, "održava kontakt očima" s *ponekad*, dok su ostale komponente procijenjene većim dijelom u kategoriji *vrlo često*. U odnosu na procjenu vidi se da su komponente više procjenjivane s *vrlo često*.

Ispričavanje. Dok su kod procjene sve komponente smještene u kategorije *ponekad* i *vrlo rijetko*, u evaluaciji su sve smještene najvećim dijelom u kategoriju *vrlo često*.

Zahvaljivanje. Sve komponente procijenjene su s *vrlo često* što je maleni pomak u odnosu na procjenu gdje su rezultati bili između *vrlo često* i *ponekad*.

Ljubaznost. Najveći pomak kod ove socijalne vještine vidljiv je u komponenti "održava kontakt očima", dok se kod ostalih komponenti ne primjećuje pomak. To objašnjavamo činjenicom da je socijalna vještina ljubaznost u programu opisana kroz tri komponente, a veći je naglasak stavljen na socijalne vještine ispričavanje i zahvaljivanje gdje su i primijećeni veći pomaci.

Reakcija na frustraciju. Kod ove socijalne vještine rezultati su približno isti kao i prije provođenja programa. Ovi rezultati nisu neočekivani budući se radi o složenijem problemu kod kojeg je nemoguće očekivati veće pomake poučavanjem vještine kroz samo jedan susret.

Traženje dopuštenja. Evaluacija promjena u ponašanju za ovu socijalnu vještinu uglavnom se nalazi u kategoriji *ponekad* što bitno ne odstupa od rezultata procjene.

Rješavanje problema. Najveći pomak vidi se kod komponente "spreman je riješiti problem sam ili s drugima" koja je prešla u jednu kategoriju više. Pomak postoji i kod komponente "prepoznaje da je problem riješen". Zbog složenosti ove socijalne vještine mišljena smo da su pomaci zadovoljavajući.

Prepoznavanje i iskazivanje emocija. S obzirom na procjenu vidljivi su pomaci kod komponenti "prepoznaje vlastite osjećaje" i "izražava osjećaje na ugrožavajući druge" dok su ostale komponente slično procijenjene.

Empatija. Komponenta "tolerantan je prema osjećajima drugih" procijenjena je s *ponekad* što je pomak u odnosu na procjenu prije provođenja programa. Iako su ostale komponente isto procijenjene

smatramo ovo velikim uspjehom s obzirom na specifičnosti populacije s kojom se radilo.

Suradnja. Sve komponente su većinom procijenjene s *vrlo često*, izuzev komponente "cijeni rad drugih" koja je većinom procijenjena s *ponekad*, ali i u kategoriji *vrlo često* ima visok rezultat. Primjećujemo da su kod ove socijalne vještine postignuti najveći pomaci.

- Završna evaluacija. Pod završnom evaluacijom misli se na zadnji susret, koji je zapravo "evaluacijski" susret. Cijeli susret je bio orijentiran kako na podržavanje naučenog tako i na iskazivanje dojmova o provedenom treningu.
- Evaluacija načina vođenja. Trening se provodio tako da grupu vodi jedan voditelj, ali da budu prisutni i drugi članovi tima koji je kreirao program, te profesorica Dubravka Marušić. To je omogućilo da se nakon svake seanse napravi "mala" supervizija. Voditelj najprije iznosi svoja zapažanja o grupi, eventualne probleme koje je imao, razjašnjavaju se nejasnoće i slično. Potom ostali članovi tima daju feedback na način vođenja, na način nošenja voditelja s eventualnim poteškoćama (u odnosu na sam program, reakcije grupe, disciplinu, motiviranost i slično). Nakon toga svoja zapažanja daje profesorica Marušić. Uz to, jednom tjedno je "velika" supervizija na kojoj su prisutni svi članovi tima, profesorica Marušić, te mentorica projekta profesorica Antonija Žižak. Ovakav način rada daje mogućnost da se intervenira u program, ako je to potrebno, da se korigiraju eventualne greške u vođenju i tako napravi kvalitetniji program koji će u potpunosti odgovarati grupi s kojom smo radili.

3. ZAKLJUČAK

Pretpostavka uspješnosti TSV je svakako temeljita priprema za izradu programa koja obuhvaća specifične potrebe populacije kojoj je namijenjen. To prvenstveno uključuje detaljno studiranje i obrađivanje prikupljene literature koja postaje izvor teorijskog utemeljenja i ideja za izradu programa. Jedan od produkata koji proizlazi iz proučavanja literature jest i model opservacije pomoću kojeg je moguće na najbolji način uočiti i snimiti specifične potrebe grupe za koju se program i izrađuje. Način izrade programa koji smo prikazali, uz planiranje evaluacije, predstavlja cjeloviti pristup osmišljavanju i provođenju TSV. Osmišljavanje i provođenje TSV-a postalo je dio osobnog iskustva studenata - članova tima što svakako doprinosi našem profesionalnom razvoju.

Evaluaciji smo pristupili uspoređujući rezultate procijene socijalnih vještina prije provođenja

treninga s procjenom socijalnih vještina nakon provedenog TSV. Rezultati koji su dobiveni tim putem i rezultati samoevaluacije predstavljeni su u ovom radu. Evaluacija programa TSV pokazuje da su postignute promjene u ponašanju značajne te je potvrdila potrebitost i opravdanost izrade i provođenja ovakvih programa.

4. LITERATURA

1. Brendtro, L.K., Ness, A.E., Millburn J.F. (1983): Psychoeducational Management: Individualizing Treatment. (u) Brendtro, L.K. and Ness, A.E. (eds): Re-educating Troubled Youth. Aldine de Gruyter, New York, 127-172.
2. Ferić, M. (1998): Procjena socijalnih vještina i planiranje evaluacije u sklopu treninga socijalnih vještina. Diplomski rad. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
3. Kobolt, A. (1997): Social Activity Skills Interventions in Life Space. (u) Rehabilitation and Inclusion. Faculty of Special Education and Rehabilitation, University of Zagreb, Croatia. Kratis, Zagreb, 177-183.
4. Kranželić, V. (1998): Rad s djecom i mladima s poremaćajima u ponašanju temeljen na razvoju socijalnih vještina. Diplomski rad. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
5. Sprafkin, R.P.; Gershaw, N.J.; Goldstein, A.P. (1993): Social Skills for Mental Health: A Structured Learning Approach. Allyn&Bacon, Boston

THE EVALUATION OF THE SOCIAL SKILLS TRAINING PROGRAM

Summary

The paper presents the students' project of SST, conceptualized by the Faculty of Special Education and Rehabilitation. SST Program represented an integral part of the project prepared and realized by the team of 7 students under the supervision of Docent Dr Žižak. The program was realized with the population of children and young people manifesting behavioral disorders who were included into the prolonged expert treatment in the Elementary School "Dr Ante Starčević" in Zagreb. The training program included following social skills: self-presentation and getting acquainted with others; listening, apologizing and thanking; kindness, reaction to frustrations; asking permission; problem solving; recognition and expression of feelings; empathy and cooperation. The paper describes the program composed of following elements: playing, introduction of a skill, screening of an educational video cassette, teaching, role playing, evaluation and self-evaluation, and the homework. Further, it discusses more detailly the process of evaluation. The concept of the described SST Program included the 4 aspects evaluation: self-evaluation, evaluation of changes in the trainee's behaviour, evaluation of the training procedure and the "evaluational" meeting. The evaluation of behaviour changes and self-evaluation, on the basis of self-evaluation lists, are described more detailly. With regard to the answers obtained on these lists and the results of evaluation, it is evident that such programs and their inclusion and realization in the work with children and young people with behavioral disorders are fully justified.

Key words: Social Skills Training, children and young people with behavioral disorders, self-evaluation, evaluation